

สิทธิมนุษยชนระดับสากล : บริบทด้านกฎหมายของไทยในประเด็นคู่ชีวิต

GLOBAL HUMAN RIGHTS ISSUE: LEGAL : CONTEXT OF THAILAND
ON THE ISSUE OF LIFE PARTNERS

**โฆสิต สุวินิจจิต, วรรณพงษ์ คชรักษ์, กุลวัชร หงษ์คู่,
ภูชิสต์ ศรีเจริญ, สุรินทร์ อัครวิฑูรทิพย์, อนุชิตา ชินศิริประภา,
สุพัตรา จิราธิวัฒน์, วารุณี เลี้ยววิวัฒน์ชัย และสุจิรา เนาวารัตน์¹**

Khosit Suwinijit, Wanpong Kotcharak, Kunlawat Hongku,
Phuchis Sricharoen, Surin Atsawituratip, Anuchida Chinsiriprapa,
Supattra Chirathiwat, Warunee Liawwiwatchai and Sujira Naowarat1

นักศึกษาหลักสูตรนักรับรู้ด้านสิทธิมนุษยชนระดับสูง รุ่นที่ 1

สถาบันพัฒนาสิทธิมนุษยชน กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

Advanced Human Rights Executive Course, Class 1

Human Rights Development Institute Department of Rights and Liberties Protection

Email : sujirachonoo@gmail.com¹

Received 26 October 2023; Revised 21 December 2023; Accepted 29 April 2025.

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ เป็นการ ศึกษาถึงสิทธิมนุษยชนระดับสากลและบริบทด้านกฎหมายของไทยในประเด็นคู่ชีวิต ซึ่งในปัจจุบันได้เกิดกระแสเรียกร้องจากทั่วโลก และเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านกฎหมายและนโยบายต่าง ๆ ในหลายประเทศเพื่อรับรองสิทธิและคุ้มครองสิทธิในการก่อตั้งครอบครัวและการอยู่ร่วมกันฉันคู่ชีวิตของกลุ่มคู่รักเพศเดียวกัน หลายประเทศมีแนวคิดว่าการกำหนดให้เฉพาะชายและหญิงสมรสกันได้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและไม่เท่าเทียมแก่บุคคลทุกคนในสังคม จนนำไปสู่การบัญญัติกฎหมายเพื่อรับรองการก่อตั้งครอบครัวของบุคคล ผู้มีความหลากหลายทางเพศในประเทศต่าง ๆ จนปัจจุบันมีมากกว่า 33 ประเทศ ประเทศไทยได้รับรองปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (UDHR) และ ได้เป็นภาคีกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) ซึ่งเป็นตราสารและพันธกรณีระหว่างประเทศ ที่กำหนดสิทธิในการแต่งงานและการมีชีวิตครอบครัว (Right to Family) ไว้ และหลักการยกย่องการว่าด้วยการปรับใช้กฎหมายในสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศในประเด็นวิถีทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศ ค.ศ. 2006 ซึ่งไทยร่วมลงนามมีการบัญญัติเรื่องการสมรส และการก่อตั้งครอบครัวไว้ในข้อที่ 24 ว่า “มนุษย์ทุกคนมีสิทธิในการสร้างครอบครัวโดยไม่ขึ้นกับวิถีทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศ” ผลการศึกษาพบว่า แต่ในปัจจุบันยังไม่มีกฎหมายฉบับใด ให้การรับรองสิทธิในการก่อตั้งครอบครัวและการอยู่ร่วมกันฉันคู่ชีวิตของกลุ่มคู่รักเพศเพศเดียวกัน การขาดกฎหมายนี้ทำให้ประเทศไทยขาดเครื่องมือทางกฎหมายในการจัดการกับความสัมพันธ์ทางครอบครัวของกลุ่มคู่รักเพศเดียวกัน จึงก่อให้เกิดปัญหาหลายประการ เช่น การที่คู่ชีวิตฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาจถูกทอดทิ้งเมื่อไม่สามารถช่วยเหลือตนเองในการดำรงชีพได้ การที่คู่ชีวิตไม่สามารถจัดการทรัพย์สินที่นำมาหาร่วมกันได้ สิทธิในการเป็นทายาทโดยธรรมและการรับมรดก สิทธิในการดำเนินคดีร่วมกันหรือแทนคู่ชีวิต สิทธิในการตัดสินใจเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล สถานการณ์ ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทย

คำสำคัญ ; สิทธิมนุษยชนระดับสากล; คู่สมรสเท่าเทียม; คู่ชีวิต

Abstract

Currently, there is a global demand for changes in laws and policies in many countries to recognize and protect the rights of same-sex couples to form families and cohabit with their partners. Many countries have the idea that defining marriage as only between a man and a woman is unfair and unequal to all people in society, leading to the enactment of laws to recognize the family formation of persons with diverse sexualities in more than 33 countries to date. Thailand has ratified the Universal Declaration of Human Rights (UDHR) and the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), which are international instruments and treaties that define the right to marry and have a family life (Right to Family). Thailand also signed the Yogyakarta Principles on the Application of International Human Rights Law in relation to Sexual Orientation and Gender Identity 2006, which stipulates in Article 24 that "Everyone has the right to form a family regardless of sexual orientation and gender identity". But at present, there is no law that recognizes the right to form a family and cohabit with a partner of same-sex couples. Thailand's lack of this law makes it difficult to deal with family relationships of same-sex couples, causing many problems, such as when a partner may be abandoned because they cannot support themselves, when partners cannot manage property, they have earned together, or when partners do not have the right to be heirs by law, inherit property, sue together, or decide on medical treatment on behalf of a partner. The human rights situation in Thailand remains problematic with violations and restrictions of political and civil rights. In 2020, the National Human Rights Commission received the highest number of complaints on the issue of rights in the judicial process, which included cases of inappropriate treatment of gender and status at checkpoints. Moreover, there were problems of discrimination against groups of people with diverse sexual orientations, such as employment, dress code, sexual harassment or abuse in the workplace. Additionally, there were problems of rights in family matters, which involved limitations in accessing various rights for groups of people with diverse sexual orientations, such as property management, consent for medical treatment, inheritance and adoption. Some of these problems were related to the rights of same-sex couples to marry in Thailand.

Keywords; Universal human rights; Equal marriage; Civil partnership

บทนำ

ปัญหาของกฎหมายคู่ชีวิต เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสถานะของคู่รักที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้มีทะเบียนสมรส และผลกระทบที่เกิดจากการไม่ได้รับการรับรองจากกฎหมายในประเทศไทย การจดทะเบียนสมรสซึ่งเป็นสิทธิที่สงวนไว้เฉพาะสำหรับคู่รักที่มีเพศตรงข้ามเท่านั้น ดังนั้น คู่รักที่มีเพศเดียวกัน หรือคู่รักที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรส จึงไม่ได้รับการปกป้องและสนับสนุนจากกฎหมายในหลายด้าน เช่น การจัดการทรัพย์สินร่วม การใช้สิทธิในการตัดสินใจเกี่ยวกับการรักษา เป็นต้น ปัญหานี้มีความสำคัญอย่างมาก เพราะผู้ที่อยู่ใน

ความสัมพันธ์คู่ชีวิต ไม่ว่าจะเป็นคู่รักใด ๆ ก็ต้องการให้ได้รับการยอมรับและเคารพจากสังคมและกฎหมาย เพื่อให้ได้รับความเป็นธรรมและความปลอดภัยในชีวิต แต่ในขณะเดียวกันผู้ที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรส จึงไม่มีชื่อในเอกสารใด ๆ เพื่อแสดงถึงความสัมพันธ์ของตน เขาจึงต้องเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ เมื่อต้องจัดการกับกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับคู่ชีวิต เช่น การขอใบอนุญาตให้คู่ชีวิตไปต่างประเทศ การขอใบแจ้งผลการไม่พบผู้ถือกรรมสิทธิ์ ปัญหาที่ไม่ได้เป็นปัญหาของผู้ที่อยู่ในความสัมพันธ์คู่ชีวิตเพียงผู้เดียว แต่ยังเป็นปัญหาของสังคมทั้งหมด เพราะการไม่ได้รับการรับรองจากกฎหมายจะทำให้เกิดความไม่เสมอภาคและความเหยียดหยามในสังคม และคุณภาพชีวิตของผู้ที่อยู่ในความสัมพันธ์คู่ชีวิตลดลง และยังขัดต่อหลักสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานและหลักการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลโดยไม่เป็นธรรมด้วยเหตุความแตกต่างเรื่องเพศ ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 รวมถึงบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งขัดต่อการดำรงอยู่ของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ดังนั้น การแก้ไขปัญหานี้เป็นการประโยชน์ต่อสังคมที่เป็นธรรม และเปิดกว้างต่อความแตกต่างหลากหลายทางเพศ

ในปี พ.ศ. 2563 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนได้รับเรื่องร้องเรียนมากที่สุดอันดับแรก เป็นประเด็นสิทธิในกระบวนการยุติธรรม กรณีมีการตั้งด่านตรวจค้นมีการปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมกับเพศสภาพเป็นกรณีหนึ่งในนั้น นอกจากนี้ยังมีปัญหาการถูกเลือกปฏิบัติของกลุ่มบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศ เช่น ปัญหาการจ้างงาน การแต่งกาย การถูกล่วงละเมิดหรือคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงาน รวมถึงปัญหาด้านสิทธิในการมีครอบครัวที่มีข้อจำกัดในการเข้าถึงสิทธิต่าง ๆ ของกลุ่มบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศ เช่น การจัดการทรัพย์สิน การให้ความยินยอมในการรักษาพยาบาล การรับมรดก การมีบุตรบุญธรรม เป็นต้น ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสิทธิจากการจดทะเบียนสมรสของบุคคลทางเพศทางเลือกในประเทศไทย นับตั้งแต่ พ.ศ. 2555 กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม ได้ศึกษาพบว่า แนวทางที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยสมควรดำเนินการตราเป็นกฎหมายเฉพาะ และได้ขับเคลื่อนร่างกฎหมายที่มีสาระสำคัญทำนองเดียวกันเกี่ยวกับการรับรองสิทธิการสร้างครอบครัวในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเพศเดียวกันอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่ได้รับการรับรองในระหว่างประเทศ ซึ่งการมีกฎหมายสมรสสำหรับคนเพศเดียวกันนั้น จะนำมาซึ่งการที่คู่สมรสจะได้รับการยอมรับจากครอบครัวและสังคม แผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2563 ที่กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม ได้จัดทำขึ้นมีการกำหนดแผนสิทธิมนุษยชน (2570-2566) กลุ่มความหลากหลายทางเพศ เพื่อส่งเสริมขจัดการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศ และสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนของกลุ่มความหลากหลายทางเพศ โดยถูกจัดลำดับเป็นประเด็นแผนเร่งด่วนในการแก้ปัญหาเป็นลำดับที่ 7 จึงเห็นได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้นว่าประเทศไทยมีการดำเนินการต่าง ๆ ทั้งในทางด้านกฎหมาย นโยบาย รวมถึงการสร้างความรู้ร่วมกันระหว่างภาครัฐและ ภาคประชาสังคมอย่างต่อเนื่อง เป็นผลทำให้ภาคส่วนต่าง ๆ มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องครอบครัวหลากหลายทางเพศมากยิ่งขึ้น ดังนั้น การสนับสนุนผลักดันให้มี พ.ร.บ.คู่ชีวิต และ หรือ พ.ร.บ.คู่สมรสเท่าเทียม จึงเป็นการใช้มิติทางกฎหมายเพื่อปกป้องและแก้ไขปัญหาของสังคม จึงเป็นสิ่งที่ควรเร่งดำเนินการอย่างเช่นที่มีการดำเนินการในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกต่อไป

สภาพปัญหา ความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยได้รับรองปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights-UDHR) และได้เป็นภาคีกติการะหว่างประเทศ ว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights: ICCPR) ซึ่งเป็นตราสารและพันธกรณีระหว่างประเทศที่กำหนดสิทธิในการแต่งงานและการมีชีวิตครอบครัว (Right to Family) ส่งผลให้ประเทศไทยจะต้อง

ปฏิบัติตามพันธกรณีที่กำหนดไว้ คือ การสร้างหลักประกันให้เกิดสิทธิตามสนธิสัญญาฯ เช่น การแก้ไขกฎหมาย ระเบียบ มาตรการต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับหลักการและสาระสำคัญของสนธิสัญญา นอกจากนี้ หลักการยกยอการกระทำ ว่าด้วยการปรับใช้กฎหมายในสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศในประเด็นวิถีทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศ ค.ศ. 2006 (The Yogyakarta Principles on the Application of international Human Rights Law in relation to Sexual Orientation and Gender Identity 2006) ซึ่งประเทศไทยร่วมลงนามมีการบัญญัติเรื่องการสมรส และการก่อตั้งครอบครัวไว้ในข้อที่ 24 ว่า “มนุษย์ทุกคนมีสิทธิในการสร้างครอบครัวโดยไม่ขึ้นกับวิถีทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศ” ซึ่งเป็นหน้าที่ของรัฐในการกำหนดกฎหมายที่ให้สิทธิการสมรสของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศหรือสิทธิในการเข้าถึงการรับบริการอนามัยเจริญพันธุ์อย่างเท่าเทียมกับคู่สมรสชายและหญิง และเพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ สิทธิในการสมรสจึงไม่อาจพิจารณาเพศของมนุษย์โดยใช้สรีระเป็นเกณฑ์ ส่งผลต่อการรับรองสิทธิและสถานะของบุคคลตามกฎหมายที่ยึดตามเพศสภาพเพียงประการเดียว โดยไม่ได้ให้ความสำคัญกับความรู้สึก ความปรารถนา รสนิยม หรือความแตกต่างภายในสภาพจิตใจของแต่ละบุคคล รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ได้บัญญัติคุ้มครองความเสมอภาคระหว่างเพศ และห้ามการเลือกปฏิบัติเพราะเหตุแห่งเพศเป็นการทั่วไป เอาไว้ในมาตรา 4 และ มาตรา 27 นอกจากนี้ยังมีกฎหมายบัญญัติห้ามการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศเป็นการเฉพาะ คือ พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 ซึ่งคำว่า “เพศ” ตามพระราชบัญญัติฯ ดังกล่าว มิได้หมายความว่าเฉพาะแต่เพศหญิงเท่านั้น แต่ยังได้รวมถึงบุคคลที่มีการแสดงออกที่แตกต่างกันจากเพศโดยกำเนิดด้วย ตามหลักการของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1448 กำหนดให้การสมรสจะกระทำได้ต่อเมื่อชายและหญิงมีอายุสิบเจ็ดปีบริบูรณ์แล้ว เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนแปลงไป เกิดกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศเพิ่มมากขึ้นในสังคม คำว่า “สิทธิในการสมรส” “สิทธิในการก่อตั้งครอบครัว” “เสรีภาพในการสมรส” หรือคำว่า “สิทธิ LGBT” “สิทธิบุคคลหลากหลายทางเพศ” จึงเป็นคำที่ถูกพูดถึงอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้นโดยลำดับ เกิดกระแสเรียกร้องจากทั่วโลกและเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านกฎหมายและนโยบายต่าง ๆ ในหลายประเทศ เพื่อรับรองสิทธิและคุ้มครองสิทธิในการก่อตั้งครอบครัวและการอยู่ร่วมกันฉันคู่ชีวิตของกลุ่มคู่รักเพศเดียวกัน ในหลายประเทศมีแนวคิดว่าการกำหนดให้เฉพาะชายและหญิงสมรสกันได้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและไม่เท่าเทียมแก่บุคคลทุกคนในสังคมจนนำไปสู่การบัญญัติกฎหมายเพื่อรับรองการก่อตั้งครอบครัวของบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศในประเทศต่าง ๆ ประเทศแรกที่ให้คนเพศเดียวกันสมรสกันได้โดยเท่าเทียมกับคนต่างเพศสมรสกัน คือประเทศเนเธอร์แลนด์ ซึ่งได้มีการออกกฎหมายในปี พ.ศ. 2543 และมีผลบังคับใช้ในปีถัดมา ก่อนหน้านั้นคนเพศเดียวกันทำได้เพียงแค่จดทะเบียนเป็นคู่ชีวิต ซึ่งประเทศแรกที่ทำคือประเทศเดนมาร์ก ในปี พ.ศ. 2532 ซึ่งมีสถานะทางกฎหมายด้อยกว่าการสมรสหลายประการ เมื่อประเทศเนเธอร์แลนด์ ให้คนเพศเดียวกันเท่าเทียมกับคนต่างเพศในการสมรสกันแล้ว หลังจากนั้นประเทศต่าง ๆ ที่เคยให้แค่จดทะเบียนเป็นคู่ชีวิต ก็เริ่มทยอยเปลี่ยนเป็นสมรสเท่าเทียมจนปัจจุบัน มีมากกว่า 33 ประเทศ

แม้ว่าในการเรียกร้องการสมรสเท่าเทียมผ่านหลักการและข้อกฎหมายระหว่างประเทศจะตั้งอยู่บนฐานของการเรียกร้องสิทธิในการสมรสและก่อตั้งครอบครัวที่มนุษย์ทุกคนพึงมี การเรียกร้องการสมรสเท่าเทียมด้วยกลไกกฎหมายภายในประเทศ โดยเฉพาะผ่านรัฐธรรมนูญกลับไม่ได้ตั้งอยู่บนฐานของสิทธิในการสมรสและก่อตั้งครอบครัวเพียงอย่างเดียว เนื่องจากตัวบทและประเพณีทางรัฐธรรมนูญของแต่ละประเทศมีความแตกต่างกันออกไป การบัญญัติถ้อยคำเรื่องสิทธิและเสรีภาพนั้นรวมไปถึงการใช้สิทธิและเสรีภาพนั้น ๆ ก็มีความแตกต่างกันออกไปอย่างกว้างขวาง เมื่อพิจารณารัฐธรรมนูญในประเทศที่ใช้กลไกทางศาล เพื่อทำให้การสมรสระหว่างบุคคลหลากหลายทางเพศถูกต้องตามกฎหมายอย่าง ออสเตรเลีย สหรัฐอเมริกา และได้หวั่น พบว่ารัฐธรรมนูญของประเทศเหล่านี้ ไม่ได้ระบุไว้ถึงสิทธิของบุคคลหลากหลายทางเพศหรือแม้กระทั่งสิทธิในการ

แต่งงาน เช่นเดียวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน แต่แม้จะเป็นเช่นนั้น ก็ไม่ได้หมายความว่า สิทธิในการก่อตั้งครอบครัวและการสมรสของบุคคลหลากหลายทางเพศจะไม่ได้รับการปกป้องจากรัฐธรรมนูญ ภายในประเทศ เพียงแต่ขั้นตอนวิธีการทางกฎหมายที่ใช้ในการปกป้องสิทธิมนุษยชนดังกล่าว มีความแตกต่างกันออกไป แต่สามารถเรียกร้องได้ผ่านหลักการไม่เลือกปฏิบัติโดยกฎหมาย (ออสเตรีย) สิทธิส่วนบุคคลในการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับการสมรส (สหรัฐอเมริกา) และ เสรีภาพในการสมรส (ไต้หวัน)

สำหรับประเทศไทยนั้นเป็นประเทศหนึ่งที่ทำให้การยอมรับในความหลากหลายทางเพศ เห็นได้จากพลังสังคมที่เรียกร้องให้มีการสมรสเท่าเทียม ให้สิทธิต่อคู่ชีวิตเพศเดียวกัน และให้รับรองสิทธิในการก่อตั้งครอบครัวอย่างเท่าเทียมในทุกเพศสภาวะ แนวโน้มพฤติกรรมของกลุ่มหลากหลายทางเพศในการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวมีมากขึ้นในสังคมไทย รวมทั้งมีการสร้างครอบครัวกับคนต่างชาติ และร่วมกันตั้งรกรากถิ่นฐานในประเทศไทย แม้ว่าการสำรวจประชากรที่เป็นทางการของไทยยังไม่สามารถระบุจำนวนกลุ่มหลากหลายทางเพศได้อย่างแน่ชัด แต่ตัวเลขประมาณการของ LGBT Capital พบว่าในปี พ.ศ. 2562 กลุ่มหลากหลายทางเพศชาวไทย ที่มีอายุมากกว่า 15 ปี มีประมาณ 3.6 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 5 ของประชากรไทยทั้งหมด ซึ่งหากรวมชาวต่างชาติในกลุ่มหลากหลายทางเพศที่อาศัยอยู่ในไทยด้วยแล้วนั้น ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าเป็นประชากรกลุ่มใหญ่กลุ่มหนึ่งในสังคม แต่ปัจจุบันยังไม่มีกฎหมายฉบับใดให้การรับรองสิทธิในการก่อตั้งครอบครัวและการอยู่ร่วมกันฉันคู่ชีวิตของกลุ่มคู่รักเพศเดียวกัน การขาดกฎหมายนี้ทำให้ประเทศไทยขาดเครื่องมือทางกฎหมายในการจัดการกับความสัมพันธ์ทางครอบครัวของคู่รักเพศเดียวกัน จึงก่อให้เกิดปัญหาหลายประการ เช่น การที่คู่ชีวิตฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาจถูกทอดทิ้งเมื่อไม่สามารถช่วยเหลือตนเองในการดำรงชีพได้ การที่คู่ชีวิตไม่สามารถจัดการทรัพย์สินที่ทำมาหาร่วมกันสิทธิในการเป็นทายาทโดยธรรมและการรับมรดก สิทธิในการดำเนินคดีร่วมกันหรือแทนคู่ชีวิต สิทธิในการตัดสินใจเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล แม้ว่าการเรียกร้องสมรสเท่าเทียมจะถูกสื่อสารผ่านถ้อยคำอย่างสิทธิในการสมรส สิทธิสำหรับกลุ่มหลากหลายทางเพศหรือแม้กระทั่งสิทธิในความเท่าเทียม แต่ในทางกฎหมายรัฐธรรมนูญ การเรียกร้องทำได้ผ่านหลักการสากล 2 หลักการ คือ หลักนิติธรรมและหลักความเท่าเทียม ซึ่งจำเป็นต้องถูกปรับใช้และตีความโดยศาลรัฐธรรมนูญ (National Human Rights Commission of Thailand., 2021)

อย่างไรก็ตาม แนวทางการใช้และตีความหลักการสากลทั้งสองโดยศาลรัฐธรรมนูญไทยยังคงยึดติดกับการหาความสอดคล้องระหว่างกฎหมายและศีลธรรมอันดีมากกว่าหาความได้สัดส่วนระหว่างสิทธิของบุคคลกับการแทรกแซงของรัฐและความได้สัดส่วนของผลทางกฎหมายระหว่างกลุ่มบุคคลแต่ละกลุ่ม กระทรวงยุติธรรมโดยกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ได้จัดทำแผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ซึ่งกำหนดให้มีแผนสิทธิมนุษยชนกลุ่มความหลากหลายทางเพศเป็นการเฉพาะ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและคุ้มครอง ให้กลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศได้รับการคุ้มครองอย่างเป็นธรรม เท่าเทียมกันโดยไม่เลือกปฏิบัติและสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี โดยแผนสิทธิมนุษยชนกลุ่มความหลากหลายทางเพศถูกจัดลำดับเป็นประเด็นแผนเร่งด่วนในการแก้ปัญหาเป็นลำดับที่ 7 มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมขจัดการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศและสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนของกลุ่มความหลากหลายทางเพศ โดยมีข้อเสนอแนะ ได้แก่

- 1) พิจารณาทบทวนและแก้ไขพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ.2558 เพื่อขจัดข้อจำกัดของการให้ความคุ้มครองการเลือกปฏิบัติทางเพศ
- 2) รัฐควรส่งเสริมเจตคติของคนในสังคมให้ยอมรับการมีอัตลักษณ์ทางเพศสภาพและการปฏิบัติต่อเพศสภาพอย่างเท่าเทียม
- 3) สร้างความรู้ความเข้าใจให้กับเจ้าหน้าที่รัฐในการปฏิบัติต่อกลุ่มความหลากหลายทางเพศ

4) รัฐควรเร่งดำเนินการการมีกฎหมายว่าด้วยคู่ชีวิต เพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ในการปกป้อง และคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญต่อไป

แนวทางการแก้ปัญหาและการพัฒนา

ตั้งแต่ พ.ศ. 2555 เป็นต้นมา กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม ได้ศึกษาแนวทางแก้ไข ปัญหา เพื่อให้กลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศได้รับการคุ้มครองอย่างเป็นธรรม เท่าเทียมกัน โดยไม่ เลือกปฏิบัติและสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยนั้น สมควรดำเนินการตราเป็นกฎหมายเฉพาะ แนวทางการพัฒนากฎหมายคู่ชีวิตเป็นกระบวนการที่สำคัญในการ สร้างความยุติธรรมและความเป็นธรรมในความสัมพันธ์ของคู่รัก ทำให้เกิดการปรับปรุงและปรับเปลี่ยน กฎหมายที่มีอยู่เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงในสังคมและความต้องการของคู่รัก สร้าง มาตรการที่คุ้มครองความมั่นคงและความเป็นส่วนตัวของคู่รัก ทั้งในเชิงทางกฎหมายและนโยบาย การคุ้มครอง ความมั่นคงและความเป็นส่วนตัว พัฒนามาตรการและสิทธิในกรณีสถานการณ์ฉุกเฉิน เช่น มาตรการป้องกัน และแก้ไขในกรณีความรุนแรงในครอบครัว และการมีกลไกในการรับเข้าที่อาศัยในกรณีเส้นทางหลบภัย การ ส่งเสริมการศึกษาและการเข้าใจกฎหมายคู่ชีวิตเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ในความสัมพันธ์คู่รัก และการให้ข้อมูล เกี่ยวกับการเรียกร้องสิทธิทางกฎหมายสร้างกลไกและแหล่งที่ให้การสนับสนุนในการแก้ไขความขัดแย้งที่ เกิดขึ้นในความสัมพันธ์คู่รัก รวมถึงการให้คำปรึกษาเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในสังคม

การเสนอร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการสมรสของผู้มีความหลากหลายทางเพศ มี 4 ฉบับ (Office of the Secretary of the House of Representatives., 2022) คือ

- 1) ร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิต พ.ศ. คณะรัฐมนตรี เป็นผู้เสนอ
- 2) ร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ ..) พ.ศ. คณะรัฐมนตรี เป็นผู้เสนอ
- 3) ร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิต พ.ศ. นายอิสระ เสรีวัฒนวุฒิ กับคณะ เป็นผู้เสนอ
- 4) ร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ ..) พ.ศ. นายธัญวัจน์ กมล วงศ์วัฒน์ เป็นผู้เสนอ โดยที่ประชุมรัฐสภา มีมติรับหลักการทั้ง 4 ร่างกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการนำไปสู่การ สมรสเท่าเทียมแล้ว ซึ่งแม้จะมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน แต่ก็มีความแตกต่างกันอยู่ โดยหลักการของสมรสเท่าเทียม (marriage equality) คือการให้คนเพศเดียวกันสมรสกันได้ (same-sex marriage) อย่างเท่าเทียมกับคนต่าง เพศสมรสกัน ส่วนหลักการของ ร่าง พ.ร.บ. คู่ชีวิต คือ คนเพศเดียวกันที่ต้องการจะสมรสกันทำได้แค่จดทะเบียน เป็นคู่ชีวิต (registered partnerships) เท่านั้น (Secretariat of the House of Representatives, 2023)

ข้อเสนอแนะ

ประเทศไทยมีกลุ่มบุคคลหลากหลายทางเพศเพิ่มสูงขึ้นโดยลำดับ จึงไม่ควรไปจำกัดสิทธิและเสรีภาพ ในดังกล่าว แต่ควรส่งเสริมให้เกิดความเสมอภาคกันอย่างทั่วถึง ซึ่งจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ประเทศไทยมีการ ดำเนินการต่าง ๆ ทั้งในทางด้านกฎหมาย นโยบาย รวมถึงการสร้างตระหนักรู้ร่วมกันระหว่างภาครัฐและ ภาคประชาสังคมอย่างต่อเนื่องในประเทศไทย จึงทำให้ภาคส่วนต่าง ๆ มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องครอบครัว หลากหลายทางเพศมากขึ้น ทั้งนี้ ในการบัญญัติกฎหมายจะต้องสอดคล้องกับบริบทสังคมไทย เพื่อให้ กฎหมายสามารถปกป้องและแก้ไขปัญหาของสังคมได้ ดังนั้น ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย จะต้องร่วมกันผลักดัน สนับสนุนให้มี พ.ร.บ. คู่ชีวิต และหรือ พ.ร.บ. คู่สมรสเท่าเทียม และติดตามการ

ประกาศใช้เพื่อพัฒนากฎหมายให้สามารถรับรองสิทธิของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศให้เท่าเทียมกัน อย่างเช่นที่มีการดำเนินการในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกต่อไป

References

- Department of Rights and Liberties Protection (2023). National Human Rights Plan No. 5 (2023 - 2027). Bangkok: Department of Rights and Liberties Protection.
- Constitutional Court Decision No. 20/2021 on whether Section 1448 of the Civil and Commercial Code is in conflict with or contradicts the Constitution, Sections 25, 26, and 27, paragraphs one, two, and three, dated 17 November 2021.
- National Human Rights Commission of Thailand. (2021). Report on the assessment of the human rights situation in Thailand in 2020.
- National Human Rights Commission of Thailand. (2021). Report on the assessment of the human rights situation in Thailand in 2021.
- Office of the Secretariat of the Cabinet (2023). Draft of the Civil and Commercial Code Amendment Act (No....) B.E.... <https://www.senate.go.th/view/93/introducenewlaws/TH-TH>
- Office of the Secretariat of the House of Representatives. (2022). Documents for consideration of the draft Life Partnership Act B.E. and the draft Civil and Commercial Code Amendment Act (No. ..) B.E. (concerning marriage of LGBTQ people). Office of the Secretariat of the House of Representatives.

